

ПОБИЈАЊЕ ПРАВНИХ РАДЊИ СТЕЧАЈНОГ ДУЖНИКА

Бојана Топаловић
Правни саветник Центра за стечај у
Агенцији за лиценцирање
стечајних управника

Новембар 2016. године

УВОД

Побијање дужникових правних радњи је изузетно важан правни институт за очување оправданих правних интереса поверилаца у случајевима када дужник предузима одређене правне радње или пропушта да предузме одређене радње (због којег пропуштања је дужник изгубио одређено материјално право или којим је за њега настала нека материјална обавеза) са намером осујећења исплате доспелих дугова и тиме оштећења поверилаца.

Основни циљ овог института је да се повериоцима пружи могућност наплате њихових потраживања из дужникове имовине, јер се побијањем дужникових правних радњи спречава оштећење поверилаца у случајевима када због предузете правне радње дужника долази до негативне промене у дужниковој имовини због које је намирење поверилаца постало отежано или потпуно онемогућено.

Одредбе о побијању дужникових правних радњи представљају принудне прописе који постоје у интересу поверилаца, али и у општем интересу. Побиање дужникових правних радњи је институт облигационог права који ван стечаја има за циљ намирење само једног повериоца, док побијање у стечају служи за намирење свих стечајних поверилаца.

Могућност побијања правних радњи стечајног дужника не значи да се повериоци не могу уопште намиривати пред стечај, већ да то само не могу чинити на штету осталих поверилаца истог дужника. Чињеница је да ово побијање отвара бројне проблеме и спорна питања, јер правна сигурност захтева да се, пре свега, одржи све оно што је у основи засновано на праву, па зато овај институт представља једно од најсуптилнијих питања стечајног поступка.

Дакле, побијање правних радњи нема репресиван карактер, већ побијање за суштински циљ има искључиву заштиту интереса поверилаца у стечају у смислу отклањања штетних последица побијаних правних радњи према повериоцима и стварања услова за њихово равномерно намирење.

Закон о облигационим односима ("Службени лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89", Службени лист СРЈ", бр. 31/93, (22/99, 23/99, 35/99, 44/99) уводи побијање правних радњи у шест чланова (280 – 285). Опште претпоставке ванстечајног побијања су постојање: инсолвентности дужника, дужникове правне радње, оштећења поверилаца дужниковом правном радњом и да је побијањем те правне радње омогућено намирење поверилаца.

Актуелни Закон о стечају ("Службени гласник РС", бр. 104/2009, 99/2011, 71/2012 (Одлука Уставног суда), 83/2014) побијању правних радњи стечајног дужника посвећује дванаест чланова (119 – 130), којима је основни циљ сразмерно и колективно намирење свих стечајних поверилаца, јер побијана правна радња нема дејство према стечајној маси стечајног дужника из које се повериоци у стечајном поступку намирују.

Дакле, побијање правних радњи у стечају и ван стечаја заснивају се на истим основним начелима али постоје битне разлике које се тичу саме природе и основног циља стечајног поступка.

У даљем излагању ће бити више речи о проблемима и потенцијалним решењима истих у вези са побијањем правних радњи стечајног дужника у стечајном поступку.

ПРЕДУСЛОВИ ЗА УСПЕШНО ПОБИЈАЊЕ ПРАВНИХ РАДЊИ СА АСПЕКТА СТЕЧАЈНОГ УПРАВНИКА

Ефикасност и примењивост инструмената за побијање правних радњи у оквиру стечајног поступка, а тиме и за обим увећања стечајне масе условљено је благовременим подношењем предлога за покретање стечајног поступка било од стране неког повериоца, било од стране самог стечајног дужника.

У пракси се уочава незаинтересованост поверилаца за подношење предлога за покретање стечајног поступка и поред тога што су им дужници у вишегодишњој блокади жиро рачуна. Резултат тога је покушај државе да одредбама о аутоматском стечају отклони наведени проблем. Међутим како су наведене одредбе Закона о стечају проглашене неуставним проблем и даље није решен.

Незаинтересованост поверилаца за подношење предлога за отварање стечајних поступака посебно је присутна када је готово сва имовина обезбеђена разлучним правом, а предујам не може да се врати.

Код стечајних дужника у већинској друштвеној односно државној имовини проблем је делимично решен изменом Закона о приватизацији од 05. августа 2014. године што је имало за последицу значајан прилив предлога за отварање стечајних поступака подношених од стране Агенције за приватизацију, у складу са одредбом члана 80. Закона о приватизацији. Иако разлози предвиђени овом одредбом не би требало да представљају стечајне разлоге у правом смислу те речи, законодавно увођење одредбе да Агенција за приватизацију може поднети предлог за покретање поступка стечаја субјектата приватизације у свим другим случајевима предвиђеним Законом о стечају, проширила је круг предлагача и отворила ову могућност у значајном броју дужника (субјектата приватизације) који су били презадужени или у вишегодишњој блокади текућих рачуна у којима повериоци и сами стечајни дужници нису били заинтересовани за покретање стечајних поступака.

И поред наведеног стечајни поступци се по досадашњој пракси отварају у тренутку када је готово целокупна имовина стечајних дужника оптерећена заложним правима. Врло често се целокупни стечајни поступци свде на намирење разлучних поверилаца и повезивање стажа бившим запосленима у складу са закључцима Владе РС, а неретко се дешава да имовина стечајног дужника није довољна за намирење трошкова стечајног поступка

Овлашћења стечајног управника у вези са побијањем правних радњи дужника над којим се спроводи поступак стечаја нису мала, већ насупрот томе, законодавац очекује од

наведеног лица да узме централно место у предузимању корака ка реализацији успешног побијања.

Стечајни управник је дужан да иницира побијање правних радњи стечајних дужника увек када процени да су за то испуњени услови и у таквој одлуци није везан нити једним другим органом који учествује у поступку стечаја. Уколико је пре усвајања Закона о стечају и било дилема о улози одбора поверилаца у давању сагласности на подношење тужби за побијање правних радњи, таква дилема је разрешена одредбом члана 28. Закона о стечају којом је одређено да се побијање правних радњи стечајног дужника подношењем тужби или на други начин не сматра радњом од изузетног значаја као и одредбом члана 129. став 1 која предвиђа дужност стечајног управника да побија правне радње увек када оцени да су испуњени услови за подношење тужбе, без обавезе прибављања сагласности одбора поверилаца. Дакле, стечајни управник не може да оптира у погледу тога да ли ће започети поступак одговарајућом тужбом за побијање правних радњи.

У том циљу, дужан је да изврши свеобухватну обраду платног промета као и пословне документације стечајног дужника. У том смислу пракса је показала да је стање пословне документације стечајног дужника изузетно оскудно. Врло често недостаје не само имовинска документација него и књиговодствена и финансијска документација, што свеукупно отежава посао стечајног управника, у циљу иницирања побојних тужби и заштите поверилаца.

Поред наведених отежавајућих околности, према мишљењу аутора овог рада стечајни управник, приликом доношења одлуке о побијању мора да процени:

- дужину трајања парничног поступка по тужбама за побијање правних радњи (иако је ово будућа неизвесна околност од које зависи исплативост побијања) али и
- степен увећања стечајне масе, у случају успеха у спору (сагледава евентуалну могућност да противник побијања, у случају успеха стечајног управника у спору, неће бити солвентан или ће постати неспособан за плаћање).

Ово из разлога што је стечајна пракса показала да се дејства побијања, услед значајног протекла временског периода (који обухвата како период од предузимања побојне радње до отварања стечајног поступка тако и протек времена од подношења побојне тужбе до правоснажног окончања тог поступка) не свде увек на увећање стечајне масе чак и у случају успешног побијања. Дешава се да имовинска корист изостане или буде занемарљива (услед стечаја или ликвидације противника побијања).

Дакле, пасиван однос поверилаца у смислу касног подношења предлога за покретање стечајног поступка у комбинацији са недостатком документације која би обезбедила успешност доказивања основа тужбеног захтева у делу који пада на терет стечајног управника, условили су да већина основа по којима се правне радње могу побијати као што су уобичајено намирење, неуобичајено намирење и непосредно оштећење стечајних поверилаца представљају само законске одредбе на које се стечајни управник ретко основано може позвати у пракси.

И поред свих отежавајућих околности, чак и у ситуацији када се утврди да постоје услови за побијање правних радњи, стечајни управници се сусрећу са озбиљним проблемом недостатка новчаних средстава за подношење побојних тужби. Наиме, предујам за отварање стечајног поступка који предлагач уплаћује најчешће није довољан за покретање сложених судских спорова (какви су најчешће спорови по тужбама за побијање правних радњи). Уплаћени предујам се врло брзо по отварању стечајног поступка искористи за наплату трошкова огласа и трошка обавештавања познатих поверилаца о отварању стечајног поступка, трошкова ангажовања стечајног управника и трошкова неопходних за обезбеђење имовине, у висини коју одреди стечајни судија као и трошкова за регистрацију података о стечају у регистрима које води организација надлежна за вођење регистра привредних субјеката. У том случају потпуно је оправдана замерка стечајних управника да нису створени материјални предуслови за реализацију законске дужности стечајног управника за подношење побојних тужби.

Посебан проблем у пракси појавио се у случају побијања правних радњи у стечајним поступцима над стечајним дужницима која су разврстана у микро правна лица у складу са прописима којима се уређују критеријуми за разврставање правних лица, за која се предујам не може одредити у износу већем од 50.000 динара. У наведеним поступцима новчана средства за побијање не постоје, а пракса је показала да стечајни управници имају законске услове за подношење побојних тужби и у овим микро привредним друштвима.

Чињеница јесте да су одредбама Закона о стечају за подношење побојних тужби активно легитимисани и повериоци, али је пракса показала да су повериоци у погледу примене овог института пасивни (услед значајних трошкова, непознавања прописа али и недостатка пословне документације за доказивање основа за побијање) као и да очекују од стечајног управника иницирање ових поступака.

У циљу разрешења насталог проблема стечајни управници су у пракси покушавали да обезбеде новчана средства за побијање правних радњи кроз предлоге поступајућем суду да се поверицима наложи уплата додатног предујма који би био искоришћен за вођење ових парничних поступака по побојним тужбама. Предлог се чинио логичним (иако нема утемељење у акутелном Закону о стечају) ако се има у виду да је дужност стечајног управника да побија правне радње установљена у циљу заштите и намирења поверилаца стечајног дужника, који имају највећи интерес да се остваре последице успешног побијања правних радњи односно да се у стечајну масу врати сва имовинска корист стечена на основу побијеног посла или друге радње. Повериоци, међутим, често услед неизвесности исхода таквих парничних поступака нису спремни да финансирају трошкове вођења истих.

Измене закона у погледу овог проблема требало би да буду неизбежне јер према актуелним законским оквирима и судској пракси не постоји задовољавајуће решење ни са аспекта стечајних управника ни са становишта поверилаца стечајних дужника.

СЛОЖЕНОСТ ИНСТИТУТА ПОБИЈАЊА ПРАВНИХ РАДЊИ КРОЗ ПРАКСУ СТЕЧАЈНИХ УПРАВНИКА

Специфичности код радњи пропуштања

Не доводећи у питање све наведене проблеме стечајних управника, чињеница је да је институт побијања правних радњи врло сложен и да у пракси даје различита тумачења и ставове приликом оцене да ли је одређена правна радња подобна за побијање у смислу одредби Закона о стечају.

Примера ради, према изричитој одредби члана 119. став 2 Закона о стечају законодавац је дефинисао да стечајни управник у име стечајног дужника и повериоци могу, до одржавања рочишта за главну деобу, побијати правне послове и друге правне радње (које обухватају и пропуштање закључења правног посла и пропуштање предузимања правне радње) закључене односно предузете пре отварања стечајног поступка у случају:

- да се наведеним правним пословима и другим правним радњама нарушава равномерно намирење стечајних поверилаца или
- да се наведеним правним пословима и другим правним радњама оштећују повериоци, као и
- да се наведеним правним пословима и другим правним радњама поједини повериоци стављају у погоднији положај (у даљем тексту: погодовање поверилаца), могу побијати стечајни управник, у име стечајног дужника и повериоци, у складу са одредбама овог закона.

Према изричитој законској одредби побијати се могу и правни послови, правне и процесне радње на основу којих је донета извршна исправа или које су предузете по основу извршне исправе или у поступку принудног извршења, ако испуњавају опште услове побијања, у ком случају престаје дејство извршне исправе према стечајној маси.

У пракси, приликом испитивања пријава потраживања стечајни управници се сусрећу значајним бројем пријава потраживања у прилогу којих су достављане правоснажне пресуде на основу признања из којих се може видети да су претходни директори или овлашћени пуномоћници, чак и непосредно пре отварања стечајног поступка у тренутку када је дужник био неспособан за плаћање, признавали застареле дугове стечајног дужника. Често се у пракси, као разлози неистицања приговора застарелости од стране овлашћених заступника дужника, наводе непознавање права (рокова застарелости), социјални аспект (када су у питању потраживања бивших запослених), али и други разлози.

Имајући у виду да је у току парничног поступка приговор застарелости потраживања требало да буде истакнут, разматрање потенцијалне могућности за побијање ове радње признања (уз наравно испуњавање осталих услова побијања), према схватању немачких аутора, не би требало да изостане. Ово из разлога што ће поверилац застарелог потраживања фактички бити наплаћен у поступку стечаја иако до тога, да је приговор

застарелости истакнут, не би дошло, јер би парнични поступак резултирао одбијањем тужбеног захтева.

Судска пракса, по овом питању, за разлику од немачког схватања, заузима становиште да признање застарелог дуга или одрицање од наступеле застарелости у ситуацији када дуг постоји по основу и висини не представља радњу којом се ремети равномерно намирење поверилаца односно поједини од њих стављају у повољнији положај. Наиме, према овом становишту признањем постојећег дуга, чак и уколико је исти застарео и постао природна облигација дужника, поверилац не доводи у повољнији положај у односу на друге стечајне повериоце односно повериоце са којима ће се равномерно намиривати. Ова радња би такав карактер могла имати само уколико је признато потраживање које не постоји или у износу који је већи од постојећег.

И поред наведеног, постоје одређени аутори који у оквиру ове тематике ипак сматрају да неистицање приговора застарелости потраживања може бити предмет побијања.

Наизглед сличну ситуацију са аспекта потенцијалног побијања правних радњи представљају процесна пропуштања стечајног дужника која се негативно рефлектују на његову имовину као што је пропуштање подношења одговора на тужбу услед чега је донета пресуда због пропуштања у корист тужиоца (који се фактички погодује у односу на остале повериоце стечајног дужника).

Неретка је ситуација и да стечајни управник затиче судска решења у парничном поступку да се тужба сматра повученом (у смислу одредби члана 304. и 311. Закона о парничном поступку) услед изостанка уредно позваног тужиоца (будућег стечајног дужника) на рочишту. Ово пропуштање може имати врло негативне ефекте на имовину стечајног дужника (нарочито уколико је реч о значајном потраживању стечајног дужника).

Примера ради, анализом имовинске документације стечајног дужника у једном стечајном поступку, стечајни управник је утврдио да је тужба за утужење значајног потраживања дужника према свом дужнику поднета непосредно пред истек рока застарелости потраживања. Услед изостанка тужиоца са рочишта донето је решење да се тужба сматра повученом. Решење је постало правоснажно. Потраживање је застарело неколико месеци након правоснажности решења. С обзиром да је била у питању велика вредност предмета спора као и да је стечајна маса била недовољна за намирење поверилаца, стечајни управник је, након отварања стечаја, разматрао могућност побијања правне радње пропуштања – изостанка са рочишта. Поставило се питање које би биле последице успешног побијања радње изостанка са рочишта (услед којег је донето решење да се тужба сматра повученом). Уколико одлука суда да се тужба сматра повученом не би имала дејство у односу на стечајну масу, логична последица би била да би поступајући суд по поднетој тужби наставио да поступа и да потраживање, самим тим, не би било застарело. Да су правна дејства другачија побијање правних радњи не би ни било оправдано. У конкретном случају, нажалост, трајнија неспособност за плаћање дужника стечајног дужника,

резултирала је одлуком стечајног управника о неиницирању парничног поступка за побијање ове правне радње.

У последње време најактуелнија тема представља побијање правних послова предузетих са намером оштећења на основу одредби члана 123. Закона о стечају као и побијање правних послова односно правних радњи без накнаде или уз незнатну накнаду на основу одредби члана 124. Закона о стечају. О томе ће у даљем тексту бити више речи.

Специфичности код правних послова предузетих са намером оштећења поверилаца

Имајући у виду да се услед незаинтересованости поверилаца за подношење предлога за покретање стечајних поступака, већина истих отвара након протеча више година институт побијања правних радњи се у пракси најчешће своди на:

- побијање правних послова закључених у последњих пет година пре подношења предлога за покретање стечајног поступка или после тога, са намером оштећења једног или више поверилаца (намерно оштећење из одредбе члана 123. Закона о стечају) и
- побијање правних послова и правних радњи стечајног дужника без накнаде или уз незнатну накнаду предузетих у последњих пет година пре подношења предлога за покретање стечајног поступка (члан 124. Закона о стечају).

У пракси се ова два института врло често комбинују с обзиром да захтевају испуњење истог објективног услова који се односи на време закључења побијаног правног посла у односу на датум подношења предлога за покретање стечајног поступка, с тим што код избора побијања правне радње по основу намерног оштећења поверилаца, стечајни управник односно повериоци, у својству тужилаца, морају да докажу да је стечајни дужник поступао са намером оштећења поверилаца и да је сауговарач стечајног дужника знао за намеру стечајног дужника. Терет доказивања намере оштећења је на стечајном управнику али и знања намере сауговарача ако није испуњена претпоставка знања намере коју је закон дефинисао: *„ако је сауговарач стечајног дужника знао да стечајном дужнику прети неспособност плаћања и да се радњом оштећују повериоци“*.

Судска пракса показује да доказивање присуства или одсуства субјективног момента намере оштећења и знања намере сауговарача стечајног дужника представља тежак задатак (и за тужиоца и за туженика у зависности на коме је терет доказивања) Законска претпоставка о знању намере која пребацује терет доказивања на туженика - противника побијања олакшава посао стечајном управнику али исти приликом подношења побојне тужбе мора да пружи доказе на околност да је сауговарач стечајног дужника знао да стечајном дужнику прети неспособност плаћања и то у тренутку предузимања побојне радње, што опет подразумева доказивање чињеница које указују на претећу неспособност плаћања стечајног дужника у то време.

Према актуелном српском законодавству претећа неспособност плаћања постоји ако стечајни дужник учини вероватним да своје већ постојеће новчане обавезе неће моћи да испуни по доспећу. То, надаље подразумева да је у парничном поступку потребно учинити вероватним да је сауговарач стечајног дужника знао да стечајни дужник своје већ постојеће новчане обавезе не испуњава по доспећу. У пракси то је ситуација када се докаже да дужник испољава навике нередовног плаћања, када са противником побијања постоји, примера ради, споразум о плаћању дуга у ратама (ако исти инцијално није постојао) или репрограм дуга или споразум о постојању грејс периода за враћање дуга односно било каквих поравнања из којих се може видети да је сауговарач стечајног дужника упознат са лошом економском ситуацијом стечајног дужника као и да закључењем оваквих споразума постоји веровање сауговарача да ће се избећи дужникова неспособност плаћања. На овом месту важно је указати да судска пракса не сматра да је противник побијања знао да стечајном дужнику прети неспособност плаћања у ситуацији када у тренутку закључења побијаног правног посла дужник није у блокади.

Актуелни ставови судске праксе иду у прилог становишту да је за постојање претпоставке да је сауговарач стечајног дужника знао за постојање намере потребно да је имао сазнање о томе да се рачун стечајног дужника налази у блокади и да се том радњом стечајног дужника оштећују повериоци. Сама чињеница да је имао сазнање да стечајном дужнику прети неспособност плаћања, не значи аутоматски да је постојала намера стечајног дужника да се оштете повериоци (*из образложења пресуде Привредног апелационог суда Пж. бр. 1296/2014 од 03.02.2016. године*).

Независно од претходно изнетог, занимљив је и заједнички одговор заузет на седници Одељења за привредне спорове Привредног апелационог суда одржаној дана 3.11.2015., 4.11.2015. и 26.11.2015. године и на седници Одељења за привредне преступе и управно-рачунске спорове одржаној дана 30.11.2015. године да сама блокада текућег рачуна у време закључења посла не ствара претпоставку да је стечајни дужник био неспособан за плаћање. Неспособност за плаћање стечајног дужника мора се утврђивати и на основу других доказа, при чему је битно трајање блокаде, затим да ли су вршена плаћања током блокаде текућег рачуна и да ли је било прилива на текућем рачуну, затим на основу односа прилива новчаних средстава са самом блокадом текућег рачуна, да ли су обустављена плаћања, колико је дуго обустава плаћања трајала и др.

Правни послови без накнаде или уз незнатну накнаду

Када су у питању правни послови предузети у последњих пет година пре подношења предлога за отварање стечајних поступка, наизглед олакшавајућа околност за стечајног управника код позивања на основ побијања из одредбе члана 124. Закона о стечају представља чињеница да једини услов за успешно побијање представља доказивање да је правни посао односно правна радња предузета без накнаде или уз незнатну накнаду.

У пракси стечајних управника се поставило питање оправданости побијања правних послова или правних радњи закључених са пословним банкама на основу којих се стечајни

дужници обавезују у својству јемаца, заложних дужника или приступилаца дугу трећег лица (најчешће оснивача стечајног дужника или зависног друштва стечајног дужника).

Уговором о јемству јемац се обавезује према повериоцу да ће испунити пуноважну доспелу обавезу дужника, ако то овај не учини, што је прописано чланом 997. Закона о облигационим односима. Код уговора о привреди јемац одговара повериоцу као и главни дужник за целу обавезу и поверилац може тражити испуњење било од главног дужника, било од јемца или од обојице у исто време (солидарно јемство). Стога једна од главних карактеристика уговора о јемству јесте акцесорност, што значи да уговор о јемству представља споредан и зависан правни посао који нема своју самосталност, већ је условљен постојањем неког другог уговора чијем обезбеђењу служи. Јемац се обавезује да ће испунити по доспелости туђу обавезу, обавезу главног дужника, па стога постоји истоветност обавезе главног дужника и јемца у односу на повериоце. На страни дужника постоји више обвезника који солидарно одговарају за истоветну обавезу.

Судска пракса у Србији се поделила око питања да ли је уговор о јемству уговор без накнаде, који се може побијати када се над јемцем отвори стечајни поступак, позивањем на одредбу члана 124. Закона о стечају (дакле, без доказивања других услова), или је у питању теретан уговор.

Према образложењу једне стране, уговор о јемству се дефинише као бестеретан правни посао јер насупрот јемчевој обавези не постоји корист коју јемац очекује од друге уговорне стране – повериоца. Према овом мишљењу за оцену да ли се уговор о јемству сматра теретним правним послом ирелевантно је постојање права регреса јемца према главном дужнику.

Према другом мишљењу уговор о јемству је теретан уговор јер јемац приликом закључивања уговора о јемству нема намеру дарежљивости (*intentio liberalis*). Према мишљењу судија који заступају ово становиште из правне природе уговора о јемству произлази да није у питању бестеретно располагање јер уговор о јемству није могуће посматрати изоловано од укупности односа између повериоца, јемца и дужника, већ је уговор акцесорне природе, која га чини зависним у односу на уговор између повериоца и дужника. Наиме, присталице овог става сматрају да се уговор о јемству не може сматрати уговором без накнаде, јер на страни лица које приступа обавези као јемац постоји мотив и разлог за прихватање обавезе главног дужника, али и право да по испуњењу преузете обавезе од главног дужника захтева накнаду онога што је исплатио за његов рачун. Имајући у виду правну природу уговора о јемству основ односно кауза за закључење таквог уговора између јемца и повериоца не мора бити видљив, али сама чињеница да је јемац пристао на закључење таквог уговора указује на то да он има разлог да прихвати испуњење обавезе главног дужника уколико он то не учини, а тај однос између јемца и повериоца дужника чију обавезу јемац преузима за случај да је он не испуни, не тиче се повериоца и не утиче на правну ваљаност закљученог уговора о јемству, јер се у међусобном односу јемца и повериоца дужник сматра трећим лицем. У прилог изнетом указује се да, сходно члану 1013. Закона о облигационим односима, када јемац исплати повериоцу његово потраживање он може захтевати од дужника да му накнади све што је наплатио за његов рачун као и камату од дана исплате. То даље значи да и ако нема другог видљивог интереса, рецимо воља да се помогне или да се неко друго потраживање пребије, наведена одредба управо указује на

чињеницу да се не ради о уговору без накнаде, јер јемац који испуни обавезу главног дужника може захтевати од дужника да му накнади све што је исплатио за његов рачун.

На XXII саветовању привредних судова Републике Србије на Златибору одржаном у септембру 2014. године поводом питања да ли уговор о јемству, по свом правном дејству представља правни посао без накнаде који би се могао побијати у смислу одредбе члана 124. став 1. Закона о стечају, заузет је начелан став да се *уговор о јемству у принципу сматра правним послом без накнаде односно бестеретним уговором (с обзиром да при закључењу уговора о јемству јемац не добија накнаду нити неку другу имовинску корист или противвредност од друге уговорне стране – повериоца, а по правилу ни од дужника за чије обавезе је наведеним уговором јемчио)*. Међутим, такође је истакнуто да се правном радњом без накнаде неће сматрати давање обезбеђења од стране матичног друштва за кредит који узима зависно друштво, иако је ова правна радња на први поглед бестеретна јер матично друштво од ње ипак има или може имати користи које су евидентне кроз повећање вредности акција зависног друштва. Према наведеном ставу, закључење уговора о јемству ради обезбеђења кредита матичног друштва од стране зависног друштва или једног зависног друштва за обавезе другог зависног друштва, би се међутим, сматрало бестеретним, јер давалац јемства нема никакве конкретне користи од закључења наведеног уговора.

На XXIII саветовању привредних судова Републике Србије на Златибору одржаном у септембру 2015. године заузет је став да се *право регреса које је стечајни дужник стекао као јемац од главног дужника не може сматрати накнадом за дато обезбеђење банци (у виду заложне изјаве и солидарног јемства), јер стечајни дужник у моменту давања јемства закључењем уговора са банком), односно давања заложне изјаве ради обезбеђења потраживања по основу уговора о кредиту према главном дужнику, није примио никакву противвредност, на име своје обавезе*.

Слична различитост у размишљању јавља се и у погледу побијања уговора о приступању дуга закључених између стечајних дужника, са једне стране и пословних банака са друге стране. Према оцени једног дела судске праксе, приступање дугу трећег лица и давање обезбеђења за испуњење исте обавезе представља правни посао без накнаде у ситуацији када нема доказа који указују да се ради о обавези из неког теретног посла два привредна друштва. Истим мишљењем наводи се да приступање дугу из члана 451. Закона о облигационим односима представља правни посао без накнаде јер нема за последицу персоналну суброгацију односно право регреса према главном дужнику уколико приступилац измири потраживање повериоцу.

Друга страна судске праксе сматра да релевантан моменат за оцену да ли овај правни посао бестеретан представља оцену околности да ли су поверилац и приступилац дугу у уговору предвидели да ће обавеза приступиоца бити солидарна и да ли приступилац у случају испуњења стиче одређена права односно да ли се ради о приступиоцу дугу као солидарном дужнику. Уколико би уговорима о приступању дугу била уговорена солидарна одговорност приступиоца дугу, у случају исплате обавезе уместо главног дужника,

приступилац би имао право регреса од главног дужника која околност аутоматски негира постојање бестеретног уговора.

На седници Одељења за привредне спорове Привредног апелационог суда одржаној дана 03.11.2015., 04.11.2015. и 26.11.2015. године и на седници Одељења за привредне преступе и управно-рачунске спорове одржаној дана 30.11.2015. године поводом питања да ли давање залогне на непокретности у корист банке од стране привредног друштва као обезбеђење туђег потраживања представља бестеретно располагање у смислу рокова за побијање правних радњи стечајног дужника уколико над тим привредним друштвом буде отворен поступак стечаја, дат је одговор *да се под бесплатним располагањима, односно бестеретним правним радњама, сматрају радње које је дужник предузео, умањио своју имовину, иако на такво располагање није био правно обавезан. Бесплатно располагање је и свако располагање дужника за које он не може тражити никакву противчинидбу од стране лица у чију корист је то располагање учињено. Стога је бесплатно располагање свако располагање које није имало за последицу да се у имовину дужника врати одговарајућа противвредност, која је због располагања изашла из имовине дужника. Због тога и давање залогне на непокретности у корист банке од стране привредног друштва као обезбеђење туђег потраживања, уколико давалац залогне није за то примио адекватну противвредност, представља бестеретно располагање.*

На истој седници разматрана је правна природа уговора о обезбеђењу потраживања у којем се стечајни дужник појављује у својству јемца платца за потраживање банке према главном дужнику - кориснику кредита, у ситуацији када је стечајни дужник за обавезе главног дужника према банци додатно заложити претежни део своје непокретне имовине у корист банке, а да за то није примио никакву накнаду. У том смислу постављено је питање да ли се регресно право стечајног дужника према главном дужнику и осталим јемцима може сматрати накнадом за дато обезбеђење банци у виду заложене изјаве и солидарног јемства. Поводом наведеног пружен је одговор *да је уговор о јемству споредан и зависан правни посао који нема своју самосталност, већ је условљен постојањем неког другог уговора чијем обезбеђењу служи. Јемац се обавезује да ће испунити по доспелости туђу обавезу, обавезу главног дужника, па стога постоји истоветност обавезе главног дужника и јемца у односу на повериоце. На страни дужника постоји више обавезника који солидарно одговарају за истоветну обавезу. Уколико јемац ради обезбеђења потраживања повериоца заложити своје ствари, он обезбеђује потраживање повериоца које је истоветно и према главном дужнику и према јемцу, јер се ради о једној те истој обавези, па је стога поверилац у описаној ситуацији увек различити поверилац према стечајном дужнику као јемцу. Дакле, у конкретној ситуацији је заложена имовина ради обезбеђења сопствене обавезе јемца-платца према банци као повериоцу, па у том смислу треба ценити и испуњеност услова за побијање правних радњи стечајног дужника из члана 119. Закона о стечају. Уколико је стечајни дужник као јемац стекао право регреса од главног дужника и осталих јемаца, то право се не може сматрати накнадом за дато обезбеђење банци.*

Врховни касациони суд, међутим, у погледу оцене испуњености услова за побијање правног посла - јемства заступа другачије становиште. Наиме, према становишту овог суда заузетог у ревизијској одлуци Прев 23/2015 од 15.09.2015. године јемство је институт личног обезбеђења повериоца којим се у привреди постиже да и јемци, који одговарају као јемци платци, одговарају повериоцу једнако као и главни дужник за целу обавезу уз могућност да се испуњење захтева директно од њих. *Закључење уговора о јемству, у којем*

је јемац привредно друштво, претпоставља да је оно извршило процену да ће од наведеног уговора директно или посредно преко повезаних послова или повезаних привредних друштава имати позитиван ефекат од наведеног поступања, јер је то основни циљ и мотив предузимања свих правних радњи привредног друштва па и давања јемства (или залог). Стога иако је у начелу тачно да јемство није теретан правни посао, већ да он то само изузетно представља, у привреди би се морала прихватити супротна претпоставка према којој је јемство по правилу теретан правни посао, предузет у циљу стицања директне или индиректне добити за јемца, управо због специфичности уговора закључених у привредном праву, чија је једна од главних карактеристика претпоставка теретности истих. Како, према становишту овог суда, за уговоре о привреди важи претпоставка о теретности истих, супротно би се морало доказивати.

Слично размишљање Врховни касациони суд изражава и у ревизијској одлуци Прев. 123/2015 од 12.11.2015. године у којој, поред осталог, истиче „... У привредном пословању постоји претпоставка да се однос хипотекарног и реалног дужника не заснива на неком добротном правном послу већ да за то постоји и комерцијални интерес, осим ако се супротно не докаже...“

Закључак у овом сегменту

Јемство је средство обезбеђења потраживања које у коначном исходу има функцију да пребаци ризик дужникове инсолвентности са повериоца на јемца. Чињеница је да ризик дужниковог стечаја погађа првенствено јемца, а не повериоца (банку). Јемац дугује и поред тога што је дужник у стечају, односно, због тога што је дужник у стечају, и то онолико на колико се обавезао: дуг у целини, укључујући и споредна давања као што су трошкови неуспелог намирења од главног дужника, накнада штете због задоцњења, законска камата, уговорна камата доспела након закључења уговора о јемству, уговорна казна, изузев ако се обавезао да јемчи само за део дуга. Јемац ће, у случају да већ није поднео условну пријаву потраживања, моћи да пријави потраживање тек по исплати повериоцу ако то не буде касно (услед протекла преклузивног рока за пријаву потраживања). У стечајном поступку над главним дужником, реална је могућност да јемац као стечајни поверилац оствари незнатну накнаду, на име свог регресног потраживања или чак да се уопште не намири (услед недостатка дебне масе за поделу стечајним повериоцима).

У пословној пракси, уговор о јемству је правни посао закључен далеко пре наступања услова за отварање стечајног поступка и у банкарству је овај уговор уобичајен правни посао где банка покушава да на законит начин заштити своје интересе, у складу са уобичајеном пословном праксом код уговора о кредиту. Банка се на овај начин обезбеђује од ризика неплаћања главног дужника. Чест је случај да је банка савесна страна јер у време закључења уговора о јемству није било назнаке инсолвентности на страни јемца. Међутим, неретко се дешава да је банка упозната да јемцу прети неспособност плаћања. То указује на потребу да се испуњеност услова за побијање правних радњи закључења уговора о јемству

односно уговора о залози које су дали повезана лица као средство обезбеђења испуњења обавезе дужника по кредиту, испита кроз друге законске основе могућег побијања правних радњи (уколико временски оквир закључења правног посла у односу на подношење предлога за отварање стечајног поступка то дозвољава).

И поред различитости у оцени правне природе јемства у судској пракси и теорији чини се да је и највиши суд у Србији заузео практично становиште које је можда и највише усмерено као закључку да би одузимање правног дејства овим правним пословима, безрезервно их сматрајући бестеретним, довело до краха банкарског система и правне сигурности у промету јер би срушило сва обезбеђења банкарских пласмана која су дата у последњих пет година пре подношења предлога за покретање стечајних поступака. Не треба занемарити и објективну могућност да би у овом случају можда дошло и до значајног ускраћивања банкарских кредита привредним субјектима за чије јемце банка процени да нису подобни за јемчење обавезе (с обзиром да ће са циљем да предупреди побијање правних радњи у случају отварања стечаја над јемцем и заштите својих интереса итекако водити рачуна о бонитету и солвентности истог).

Не доводећи у питање претходно изнето, остаје чињеница да је, у овако деликатној правној ситуацији најтежи задатак остављен стечајном управнику с обзиром да, у циљу заштите интереса поверилаца треба, у складу са својим знањем и искуством (које не мора бити правничко), да процени да ли ће у сваком конкретном случају одређени уговор о јемству или заложна изјава или уговор о приступању дуга по основу члана 124. Закона о стечају бити оцењен као теретан или бестеретан.

ДЕЈСТВА ПОБИЈАЊА ПРАВНИХ РАДЊИ

Разлике у правним дејствима код ништавих и побијаних уговора

Дејства побијања правних радњи стечајног дужника регулисани су одредбама члана 130. Закона о стечају којом је, у случају правоснажног усвајања тужбеног захтева за побијање правног посла или друге правне радње, предвиђено да побијени правни посао односно правна радња немају дејства према стечајној маси, а противник побијања је дужан да у стечајну масу врати сву имовинску корист стечену на основу побијеног посла или друге радње.

Дакле, у случају успешног побијања одређене правне радње стечајног дужника та правна радња остаје и даље пуноважна али не производи правно дејство према стечајној маси односно према повериоцима стечајног дужника.

Актуелна пракса нам указује да нису ретки случајеви да сами тужиоци, у циљу побољшања успеха у парничним поступцима, неретко подносе тужбе у којима као примарни или евентуални постављају тужбени за утврђење ништавости уговора закључених на штету поверилаца. Тужиоци као примарни тужбени захтев истичу захтев за који сматрају да ће бити могуће брже и ефикасније доказивање његове основаности. Наизглед се чини да

су последице утврђивања ништавости правног посла, са једне стране и дејства побијања правних радњи, са друге стране, суштински исте за повериоце јер се имовинска корист коју је стекао тужени по основу побијаног односно ништавог правног посла враћа у стечајну масу. Међутим, значајна разлика постоји у погледу права тужених из побијаног односно ништавог правног посла.

У погледу права која су законом додељена противнику побијања, исти након враћања имовинске користи стечене на основу побијеног правног посла или побијене правне радње, има право да остварује своје противпотраживање као стечајни поверилац, подношењем накнадне пријаве потраживања. Са друге стране, одредбом члана 104. Закона о облигационим односима предвиђено је да је у случају ништавости уговора свака уговорна страна дужна да врати другој све оно што је примила по основу таквог уговора, а ако то није могуће, или ако се природа оног што је испуњено противи враћању, има се дати одговарајућа накнада у новцу, према ценама у време доношења судске одлуке, уколико закон што друго не одређује. Закон о облигационим односима, надаље, предвиђа да суд може одбити захтев несавесне стране за враћање оног што је другој страни дала а може и одлучити да друга страна оно што је примила по основу забрањеног уговора преда општини на чијој територији она има седиште, односно пребивалиште, или боравиште. Приликом одлучивања суд ће водити рачуна о савесности једне, односно обеју страна, о значају угроженог добра или интереса, као и о моралним схватањима.

Закон о стечају у својим одредбама, за разлику од побијања правних радњи где је изричито предвидео право противника побијања на подношење накнаде пријаве потраживања у стечајном поступку, није дефинисао права друге стране - туженог из ништавог правног посла у ситуацији када се над тужиоцем отвори стечајни поступак. Начелно, тужени из ништавог правног посла би, према општим правилима облигационог права, имао право на враћање оног што је примио на основу таквог правног посла. Питање нарочито долази до изражаја у случају ништавости уговора о купопродаји, у ком случају би имао право на враћање купопродајне цене. Међутим, у недостатку изричите законске одредбе, основно питање од значаја за оцену стечајног управника да ли уопште да поставља евентуални тужбени захтев за утврђење ништавости уговора о купопродаји, представља питање да ли се враћање примљеног по основу ништавог правног посла у стечајном поступку има сматрати обавезом стечајне масе или би купац имао право на повраћај цене као стечајни поверилац. У овом другом случају, надаље се отвара питање да ли би се могла применити аналогија са дејством побијања правног посла из одредбе члана 130. Закона о стечају, у смислу дозвољавања подношења накнадне пријаве потраживања.

Примера ради, у једном стечајном поступку, стечајни управник је, након утврђења ништавости уговора о купопродаји, уврстио захтев за повраћај датог, на име купопродајне цене, у четврти исплатни ред (стечај је вођен по одредбама Закона о стечајном поступку). Поводом приговора подносиоца захтева (туженог из купопродајног уговора) стечајно веће је наведено потраживање признало као трошак стечајног поступка, уз образложење да је реч о потраживању из ништавог правног посла које се као такво може искључиво сврстати

у први исплатни ред. Како поводом одлуке стечајног већа није било дозвољено изјављивање правног лека, у наведеном стечајном поступку, није било прилике за добијање става Привредног апелационог суда поводом овог правног питања.

На XXIII саветовању привредних судова Републике Србије на Златибору одржаном у септембру 2015. године поводом питања да ли купац имовине (који на основу последица апсолутно ништавог уговора има облигационо правни захтев у погледу повраћаја купопродајне цене) има право да поднесе накнадну пријаву потраживања, сходном применом члана 130. ст. 2. Закона о стечају, дат је одговор *да се наведена одредба не може применити у ситуацији када је утврђено да је правни посао апсолутно ништав*. Ово с обзиром да су одредбе о побијању правних послова и правних радњи стечајног дужника одредбе које регулише побијање искључиво у стечају, па се и правне последице успешног побијања, које су дефинисане чланом 130. Закона о стечају односе само на ситуацију када је по правилима стечајног побијања један пуноважан правни посао изгубио дејство у односу на стечајну масу стечајног дужника.

Одговор на постављено питање се показује од изузетног значаја нарочито код уговора о купопродаји непокретности с обзиром да би, у случају усвајања става да се повраћај цене треба сматрати обавезом стечајне масе, пре утужења, требало озбиљно проценити ефекте ништавог посла са аспекта продаје враћене непокретности у стечајном поступку, са једне стране, у односу на новчана средства која ће стечајни управник бити дужан да исплати из стечајне масе, на име враћања оног што је дато, са друге стране. Ово истичем из разлога што су учестали случајеви у пракси да се непокретности стечајног дужника, које би биле враћене у стечајну масу, након протеча времена, на тржишту, уз максималну транспарентност поступка продаје, не могу у поступку банкротства уновчити ни за 30% у односу на процењену вредност имовине.

На седници Одељења за привредне спорове Привредног апелационог суда одржаној дана 03.11.2015., 04.11.2015. и 26.11.2015. године и на седници Одељења за привредне преступе и управно-рачунске спорове одржаној дана 30.11.2015. године поводом питања могућности подношења накнадне пријаве потраживања, након утврђене ништавости уговора о преносу права својине на непокретностима на име испуњења дуга, истакнуто је *да у случају утврђења ништавости уговора о преносу права својине на име испуњења новчаног дуга, успех стечајног управника значи обавезу туженог да ствар врати у масу а истовремено је отпао основ по ком је потраживање туженог престало, што за последицу има да је потраживање остало ненамирено а истовремено није ни пријављено у поступку стечаја. Тада би требало разликовати две могуће ситуације:*

1. *Уколико је у моменту отварања поступка стечаја текао парнични поступак по тужби за утврђење ништавости, или поверилац као тужени прими тужбу пре истека рока за пријаву потраживања, онда је стечајни поверилац, као тужени, могао имати у виду могуће последице успешног окончања спора у корист стечајног дужника то је имао могућност да благовремено своје потраживање пријави као условно. У наведеном случају не би се могло признати право на подношење накнадне пријаве потраживања аналогно одредби чл. 130 став 2 Закона о стечају, већ би се радило о томе да стечајни поверилац није благовремено пријавио своје условно потраживање;*

2. У случају када је тужба за утврђење ништавости поднета након истека рока за пријаву потраживања, што је у пракси најчешћи случај, јер у таквој ситуацији тужени није у могућности да поднесе благовремену пријаву свог потраживања, као условног. Тада би се аналогно одредби чл. 130 ст. 2 Закона о стечају морало признато овом повериоцу право на накнадну пријаву у свему као и повериоцу из побијаног правног посла.

С обзиром да Закон о стечају не регулише питање начина остварења последица утврђене ништавости правних послова и радњи, након што је поступак стечаја отворен, из свега наведеног може се закључити да одговор на постављено питање зависи од сваког конкретног случаја.

Дејства побијања правних радњи на права намирења

Када су у питању правне последице побијања правних радњи које се односе на право противника побијања да своје противпотраживање оствари као стечајни поверилац кроз подношење накнадне пријаве потраживања, указујем да законодавац није предвидео рок за подношење накнадне пријаве потраживања нити је дефинисан моменат од којег би се наведени рок рачунао, као ни да ли би наведени накнадни рок имао преклузиван карактер (сходно законском решењу које се односи на преклузивност рока за пријаву потраживања у стечајном поступку - 120 дана од дана објављивања огласа о отварању стечајног поступка у "Службеном гласнику Републике Србије"). У случају накнадне пријаве рок би се могао рачунати тек од правоснажности судске одлуке којом се утврђује да је одређени правни посао без дејства према стечајној маси.

На крају, недостатак законског решења постоји и у погледу дејстава побијања правних радњи које се односи на статус хипотекарних поверилаца на непокретности која се као имовинска корист стечена на основу побијеног правног посла враћа у стечајну масу. Наиме, ту се у недостатку законске норме може догодити више ситуација:

- да постоји заложни поверилац или више њих на непокретности који немају потраживање према стечајном дужнику;
- да постоји разлучни поверилац или више њих који је у стечајном поступку поднео условну пријаву потраживања са правом одвојеног намирења (у случају да стечајни управник или повериоци побијају правни посао);
- да постоји разлучни поверилац којем је утврђено потраживање у стечајном поступку као стечајном повериоцу али који након успешног побијања нема разлучно право на непокретности која је враћена у стечајну масу (јер није поднео пријаву разлучног права с обзиром да је непокртеност била у својини трећег лица а да, примера ради, није знао да отуђење између дужника и трећег лица може бити предмет побијања).

Према мишљењу аутора овог рада, најсложенија ситуација је последња с обзиром да разлучни поверилац није противник побијања који би, у смислу одредби члана 130. Закона о стечају, имао право на подношење накнадне пријаве. Са друге стране, ускраћивањем могућности подношења накнадне пријаве потраживања он би био оштећен јер би се намирио као поверилац трећег исплатног реда и поред недвосмислено уписаног права намирења на непокретностима сада стечајног дужника.

У аутору познатој судској пракси је разматрано питање - може ли се повериоцима „условно“ признавати потраживање или статус обезбеђеног потраживања, у случајевима у којима висина потраживања није спорна али одлука о основаности самог потраживања, те признавање разлучног права зависи од исхода парнице коју води стечајни дужник, или коју тек треба да покрене стечајни управник, ради побијања правних радњи. На XX саветовању привредних судова Републике Србије на Златибору одржаном у септембру 2012. године поводом овог питања дато је следеће мишљење „У ситуацији да се предмет залог налази код трећег лица, а не код стечајног дужника и то по основу неког правног посла, пре изјашњења о основаности пријављеног разлучног права, стечајни управник мора да процени да ли има услова за побијање правне радње на основу које је отуђена ствар на којој је засновано хипотекарно право из стечајне масе, па ће зависно од одлуке о побијању исте да се изјасни о разлучном праву. Уколико се одлучи да побија правну радњу стечајни управник ће се о пријављеном разлучном праву изјаснити условним признањем истог. Услов који треба да буде испуњен је успех у покренутој парници за побијање – окончање парнице у корист стечајног дужника. Исто ће поступити стечајни управник и ако поверилац покрене парницу за побијање. Уколико, међутим, стечајни управник процени да нема услова за побијање правне радње ако је ствар отуђена из стечајне масе, стечајни управник ће оспорити разлучно право јер се ствар не налази у маси, а заложни поверилац ће моћи да своја права реализује у односу на власника ствари на којој има залог, односно хипотеку, и то у складу са постојећим законским прописима.“

Како би се у пракси избегле недоумице у погледу дејства побијања правних радњи мишљења сам да би измене и допуне законског решења у овом сегменту смањиле простор за дискрецију и различитост у поступању, све у циљу заштите и намирања поверилаца стечајног дужника.

ЗАКЉУЧАК

Циљ стечајног поступка јесте најповољније колективно намирање стечајних поверилаца остваривањем највеће могуће вредности стечајног дужника, односно његове имовине што значи да је и дужност стечајног управника да се у највећој могућој мери штите интереси поверилаца.

У поступку стечаја повериоци су једнаки, наравно у оквиру истог исплатног реда. Интенција је да се они равномерно намире из стечајне масе када за то дође одговарајући моменат. Уколико дужник пре отварања стечајног поступка умањи стечајну масу и поједини повериоци буду доведени у повољнији положај у односу на остале, ово начело се нарушава и оштећени повериоци своју заштиту могу да остваре помоћу побијања ових дужникових правних радњи.

Закон о стечају је побијање правних радњи регулисао на целовит и свеобухватан начин кроз који повериоцима пружа потпунији правни оквир за заштиту у оваквим случајевима. Међутим, како је стечајна пракса својим примерима указала на постојање

извесних недоречености потребно је институт побијања правних радњи употпунити да, уз поштовање правне сигурности, обухвати највећи могући број ситуација у којима се остварује основни циљ стечајног поступка. Постојећа законска решења потребно је унапредити у погледу субјективног услова побијања, који је увек најтеже доказати. Измене закона би се могле усмерити на прописивање другачијих рокова за побијање правних радњи када је реч о повезаним правним лицима стечајног дужника.

Како је целокупан институт усмерен на заштиту интереса поверилаца стечајног дужника и њихово што успешније намирење посебно је потребно акцентовати и њихову улогу у поступку побијања правних радњи, у смислу евентуалног финансирања трошкова парничних поступака, чиме би се избегли проблеми недостатка новчаних средстава за иницирање ових поступака од стране стечајног управника.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА:

„Побијање правних радњи стечајног дужника“ аутора др Фрнац Цимерман, адвокат и стечајни управник у Немачкој, Јасминка Обућина, судија Привредног апелационог суда у Београду и Иван Миловановић, стечајни управник;

Вилтен Привредног суда у Београду број 1/2015, Интермех, Београд, аутор текста: Светлана Гојковић, судијски помоћник Привредног суда у Београду;

„Јемство у привреди и могућност побијања овог правног посла на основу члана 124. Закона о стечају“ аутора мр Михајла Живковића, докторанда на Правном факултету у Београду – извор: „Правни информатор – часопис (1/2015)“;

„Побијање уговора о јемству у стечајном поступку“ аутора др Драгора Хибера, ванредног професора Правног факултета Универзитета у Београду – извор: „Аналиа Правног факултета у Београду – часопис за правне и друштвене науке“ (1/2015);

„Изиравање поверилаца – заштита права - побијање дужникових правних радњи“ аутора Стојана Јокића, судије Врховног касационог суда – извор: „Правни информатор – часопис (5/2014)“;

„Побијање правних радњи без накнаде или уз незнатну накнаду у стечајном поступку“, аутора др Вука Радовића, ванредног професора Правног факултета Универзитета у Београду – извор: „Аналиа Правног факултета у Београду – часопис за правне и друштвене науке“ (1/2013);

„Побијање правних радњи стечајног дужника“ аутора Драгише Слијепчевића, судије Врховног суда Србије – извор: „Правни информатор – часопис (11/2005)“;

„Услови и начин стечајног побијања“ аутора мр Драгише М. Слијепчевића, судије уставног суда Србије – извор: „Правни информатор – часопис (4/2010)“;

Решење Вишег трговинског суда Пж. бр. 1327/2005 од 15.04.2005. године – www.propisi.com;

Решење привредног суда у Зајечару I. Ст. бр. 6/2010 од 09.01.2011. године – лична архива;
Пресуда Привредног суда у Крагујевцу I. П. бр. 900/2012 од 25.12.2013. године – лична архива;

Пресуда Привредног апелационог суда 6. Пж. бр. 3611/13 од 11.12.2014. године – лична архива;

Пресуда Привредног апелационог суда 5. Пж. бр. 5984/2014 од 12.03.2015. године – лична архива;

Пресуда Привредног апелационог суда, Пж. бр. 1345/2014 од 1.10.2015. године - лична архива;

Пресуда Привредног апелационог суда б. Пж. бр. 2071/2014 од 28.05.2015. године – лична архива;

Пресуда Привредног апелационог суда б. Пж. бр. 2101/14 од 28.05.2015. године – лична архива;

Пресуда Привредног апелационог суда б. Пж. бр. 395/15 од 06.08.2015. године – лична архива;

Решење Врховног касационог суда Прев. 23/2015 од 15.09.2015. године – лична архива;

Решење Врховног касационог суда Прев. 123/2015 од 12.11.2015. године – лична архива;